

Organizacija i očuvanje zbirke legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci

Ejla Ćurovac

Gazi Husrev-begova biblioteka

ejla.curovac@ghb.ba

Sažetak

S obzirom na specifičnost legata kao zbirke, očuvanje i organizacija legata često predstavljaju izazov za biblioteke i bibliotekare. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci legati predstavljaju jednu od ključnih komponenti nadopunjavanja fondova, a tri legata predstavljena unutar ovog rada su legati Osmana Asafa Sokolovića, Sinanudin Sokolovića i Nedžiba Šaćirbegovića. Cilj ovog istraživanja bio je da se uvidi koji se načini obrade, organizacije i očuvanja legata primjenjuju u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, uz preporuke iz teorije i dobrih praksi o tome kako ujednačiti obradu i na najbolji način sačuvati spomenute legatate za generacije koje dolaze.

Korištenjem komparativne i analitičke metode identifikovalo se postojeće stanje ova tri legata, analizirali su se načini njihove obrade, smještaja i uvjeta čuvanja. Metoda analize je korištena da se fond legata istraži kao cjelina, a onda su se analizirali i svi dijelovi i elementi koji tu cjelinu sačinjavaju, dok je komparativna metoda iskorištena za komparaciju obrade, smještaja i organizacije tri spomenuta legata, uz analizu njihovih razlika, sličnosti, prednosti i nedostataka. Uz pomoć induktivne metode se na osnovu analize pojedinačnih činjenica o ovim legatima došlo do općih zaključaka, a cjelokupno istraživanje je započeto deskriptivnom metodom kojom su formalne karakteristike ova tri legata opisane.

Rezultati istraživanja pokazuju kako su signiranje i katalogiziranje neujednačeni i kako se na tom segmentu još mnogo treba raditi da bi unutar svakog pojedinačnog legata sve bilo standardizirano, što predstavlja osnovni problem koji se ovim radom pokušava riješiti, uz probleme pri drugim procesima očuvanja legata, poput digitalizacije ili smještaja unutar depoa Biblioteke.

Na osnovu provedenog istraživanja u teoriji i praksi izrađen je pravilnik o primopredaji, obradi, zaštiti i očuvanju legata, čime je postavljen jasan okvir za buduće legate koji budu prispjivali u Gazi Husrev-begovu biblioteku. Ovaj pravilnik će biti dobra osnova i za druge biblioteke koje još nemaju uspostavljenu jasnu regulativu o ovom pitanju.

Ključne riječi: *Gazi Husrev-begova biblioteka, digitalizacija, organizacija zbirki, legat, rukopisi, pravilnik o primopredaji, obradi, zaštiti i očuvanju legata*

1. Uvod

Legat je veoma specifičan kao zbirka, jer u biblioteku prispijeva u svom konačnom obliku, koji je takav zahvaljujući osobi koja je tu privatnu kolekciju prikupljala, čuvala i koristila. Ostavljanjem svoje privatne zbirke nekoj javnoj biblioteci, vlasnik je otvara ka javnosti i ona postaje jedna vrsta zajedničkog dobra, a ne više skrivena zbirka u intimnosti nečijeg doma. Zahvaljujući instituciji legata brojni plodovi rada naših autora, bibliofila i istraživača su sačuvani od zaborava, te oni kao takvi ne oslikavaju samo interes osobe koja je svoju zbirku poklonila kao legat biblioteci već su i izvrstan prikaz vremena i prostora u kojem se taj legat prikupljao. Legati su bitan dio kulturne baštine jednog naroda, a sama baština je od izuzetnog značaja za razumijevanje društvenog identiteta tog naroda i kao takva treba da se čuva, obrađuje, organizira, valorizira i daje na korištenje. Kulturna baština je “ukupnost duhovne i materijalne produkcije pojedinaca ili skupina koju su nam u naslijeđe ostavili preci, a koju je važno očuvati jer je od značaja za kulturu, povijest i identitet” (Hasenay, Krtalić i Šimunić, 2011: 62). Upravo i legat ima istu svrhu, da se naslijeđe koje su nam ostavili legatori sačuva, zaštiti i predstavi jer je značajno za cijelu zajednicu. Legati imaju kulturnu, naučnu i historijsku vrijednost i kao takvi predstavljaju vrijednu pokretnu kulturnu baštinu, a legatori su često od velikog značaja za određenu zajednicu ili državu.

U Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu je tokom skoro pet stotina godina njenog postojanja pribavljen određeni broj legata, koji predstavljaju izazov za bibliotekare i arhiviste koji rade na obradi tih kolekcija. Jedan broj legata je uvršten unutar fondova Gazijine biblioteke i vidljiv je kao legat jedino zahvaljujući informaciji o tome ko je poklonio svaku pojedinačnu knjigu, dok postoje i zbirke koje su u cijelosti, na zasebnom mjestu i sa

posebnim signaturama, sačuvane u prostoru depoa Biblioteke. U pitanju su zbirke Osmana Asafa Sokolovića (1882–1972), Sinanudina Sokolovića (1911–1973) i Nedžiba Šaćirbegovića (1926–2021), a svaka od njih je tehnički obrađena na različite načine, uz različite setove metapodataka i različit pristup signiranju i inventarisanju građe unutar legata, što je jedan od ključnih problema sa kojima se osoblje Gazi Husrev-begove biblioteke suočava. Postoji još legata unutar fondova Gazi Husrev-begove biblioteke, koji su sačinjeni od rukopisne, muzejske i arhivske građe, ali oni neće biti predmet ovog istraživanja.

Ovo istraživanje prvenstveno ima pragmatičnu svrhu jer će se istražiti i analizirati postojeće stanje tri legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, sa prijedlozima kako na najbolji način obraditi i očuvati ove zbirke, što će uposlenici Biblioteke moći jako dobro iskoristiti da ujednače obradu na već postojećim legatima, ali i da donesu određene smjernice unutar svoje ustanove, koje će biti primijenjene na sve buduće legatate koji budu prispijevali u ovu biblioteku. Rad će imati i određeni naučni značaj, jer će kritički osvrt na tri predstavljena legata podstaći bibliotečku naučnu zajednicu da više pažnje posveti teorijskim izučavanjima i analizama legata, uz stvaranje sistemskih rješenja za njihovo očuvanje, a bit će predstavljen i prijedlog Pravilnika o preuzimanju, obradi i očuvanju legata.

Glavni cilj istraživanja je da se ispitaju načini obrade i očuvanja legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, da bi se došlo do saznanja o tome kako na najbolji način ujednačiti obradu i najkvalitetnije očuvati i zaštititi legat kao zbirku unutar fondova Biblioteke. Pri tome će se ispitati i:

1. Signiranje i inventarisanje legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci;
2. Organizacija legata unutar prostora depoa biblioteke;
3. Analiza smještaja i obrade različitih tipova građe unutar svakog zasebnog legata;
4. Zaštita legata kao zbirke unutar biblioteke.

Kroz dodatke u vidu pravilnika o primopredaji, obradi, zaštiti i očuvanju legata bit će postavljen jasan okvir za buduće legatate koji budu prispijevali u Gazi Husrev-begovu biblioteku, te će ti pravilnici biti dobra osnova i za druge biblioteke koje još nemaju uspostavljenu jasnu regulativu o ovom pitanju.

2. Prikaz literature

Ne postoji jedan općeprihvaćen metod obrade i organizacije legata u bibliotekama, ali postoji više preporuka i savjeta kako da se legati na najbolji način obrade, organiziraju i sačuvaju, da bi se kao kolekcija mogli konsultirati i koristiti, a da ne dođe do njihovog oštećenja ili propadanja. Većinom su unutar legata iznimno vrijedna djela za kulturnu baštinu i povijest jedne države, a oni su i svjedoci vremena u kojem je legator živio i djelovao, te su zbog toga i odličan putokaz za budućnost generacijama koje dolaze. Kroz IFLA-ina načela o preuzimanju poklona za bibliotečke kolekcije i IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom daju se preporuke o tome kako na najbolji način zaštititi različite tipove građe i kako na najbolji način brinuti o njima, da ne bi došlo do oštećenja bilo kojeg tipa, što se posebno odnosi i na očuvanje i zaštitu legata, te kako i koje poklone prihvatiti, a koje ne, u kontekstu potreba i same misije i vizije bibliotečkog poslovanja unutar neke institucije. Kroz doktorske disertacije Nade Arbutine i Marijane Špoljarić Kizivat predstavljena je zakonska regulativa na području Srbije i Hrvatske vezana uz legatate i biblioteke cjeline te je konsultiran i Zakon o bibliotečkoj djelatnosti Bosne i Hercegovine iz 1995. godine koji samo precizira da se ugovorom u pismenom obliku treba regulisati bilo koji oblik prijema građe u biblioteke. Uvid u ove zakone i pravilnike osnova je za izradu Pravilnika o primopredaji, obradi, zaštiti i očuvanju legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. U tekstovima Zorana Avramovića, Veljka Mihalića, Vanje Šmulja i Branka Tomečaka dati su primjeri dobre prakse iz susjednih država, koji mogu biti preuzeti i unutar Gazi Husrev-begove biblioteke. Konsultirani su još tekstovi Matthewa Foxa, Geraldine Gallagher, Fehima Nametka i drugih, kako bi se došlo do kvalitetnih zaključaka i preporuka o obradi i zaštiti legata unutar biblioteka.

3. Metodologija

3.1. Metode

Korištenjem komparativne i analitičke metode identifikovat će se postojeće stanje ova tri legata, analizirat će se načini njihove obrade, smještaja i uvjeta čuvanja, da bi se sugerisala moguća rješenja i aktivnosti za što bolje očuvanje i organizaciju ovih vrijednih zbirki. Metoda analize će se koristiti da se fond legata istraži kao cjelina, a onda da se analiziraju i svi dijelovi i elementi koji tu cjelinu sačinjavaju, dok će komparativna metoda biti

iskorištena za komparaciju obrade, smještaja i organizacije tri spomenuta legata, uz analizu njihovih razlika, sličnosti, prednosti i nedostataka. Uz pomoć induktivne metode će se na osnovu analize pojedinačnih činjenica o ovim legatima doći do općeg zaključka, a cjelokupno istraživanje će započeti deskriptivnom metodom kojom će formalne karakteristike ova tri legata biti opisane.

3.2 Istraživački korpus

Planiranim istraživanjem obuhvaćena su tri legata koja se nalaze u fondovima Gazi Husrev-begove biblioteke: biblioteka Osmana Asafa Sokolovića, biblioteka Sinanudina Sokolovića i biblioteka Nedžiba Šaćirbegovića. Biblioteka Osmana Asafa Sokolovića sačinjena je od oko 7000 jedinica građe, dok su preostale dvije zbirke nešto manje i broje oko 1000, odnosno 1500 jedinica građe.

4. Rezultati istraživanja

Glavni cilj istraživanja bio je da se ispituju načini obrade i očuvanja legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, da bi se došlo do saznanja o tome kako na najbolji način ujednačiti obradu i najkvalitetnije očuvati i zaštititi legat kao zbirku unutar fondova Biblioteke. Navedene kolekcije Osmana Asafa Sokolovića, Sinanudina Sokolovića i Nedžiba Šaćirbegovića se u fondovima Gazi Husrev-begove biblioteke vode kao legati, iako se prema definiciji pojmova ove kolekcije mogu smatrati posebnim bibliotekama cjelinama koje se definišu kao otkupljene, poklonjene ili oporučno ostavljene privatne biblioteke, koje se čuvaju kao cjelina zbog svoje kulturne, naučne i historijske vrijednosti ili zbog značaja i ugleda osobe koja je biblioteku oblikovala i posjedovala (Mirčov, 2004: 11-12). Biblioteke cjeline nisu termin koji je zaživio na području Bosne i Hercegovine, ali on se u Crnoj Gori i Srbiji koristi za ovaj tip kolekcija i čini se prigodnim da se objasni ovaj tip kolekcija, jer podrazumijeva privatnu biblioteku, koja se unutar biblioteke kojoj je donirana čuva kao cjelina. Legat bi prema definiciji bio “dio ili cjelokupna ostavština dana u naslijeđe nekoj osobi ili instituciji, isključivo na osnovi oporuke, koji, inače, po zakonu, ne bi imali pravo na to naslijeđe” (Mirčov, 2004: 11-12). Sve tri biblioteke legati u Gazi Husrev-begovoj biblioteci mogu biti smatrane i bibliotekama cjelinama, jer su dijelovi kolekcije Osmana Asafa Sokolovića otkupljeni za jednu simboličnu

sumu od njegove porodice, nakon smrti legatora. Biblioteka Nedžiba Šaćirbegovića je također pristigla u Gazi Husrev-begovu biblioteku za vrijeme legatorovog života, na osnovu njegove želje, a ne zvanične oporuke. Ipak, unutar Gazijine biblioteke, ove tri kolekcije se smatraju legatima i kao takve se i vode u zvaničnoj dokumentaciji. Njihova obrada i smještaj unutar prostorija biblioteke znatno se razlikuju od obrade i smještaja ostalih kolekcija, o čemu će više riječi biti u narednim poglavljima.

4.1. Signiranje i inventarisanje legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci

Gazi Husrev-begova biblioteka je u skoro pet stotina godina svoga postojanja imala različite načine obrade, signiranja i inventarisanja bibliotečke građe. S obzirom na to da su legati veoma specifični, bilo je neophodno pronaći adekvatan način za njihovu obradu. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci se primjenjuje formatna obrada bibliotečke građe za monografske publikacije na evropskim jezicima, a upravo je taj fond u potpunosti na jednom mjestu sačuvao cjelokupnu štampanu zbirku Osmana Asafa Sokolovića, koja nije na orijentalnim jezicima, te rukopise. Ostatak zbirke, koji je podrazumijevao građu na orijentalnim jezicima, serijske publikacije i arhivalije, uvršten je u ostatak fonda i prepoznatljiv je djelimično prema imenu darovatelja, ali fizički nije odvojen od ostale građe. Zbirka rukopisa Osmana Asafa Sokolovića sačinjena je od 738 rukopisa, što je do tada bio najveći broj rukopisa unutar jedne privatne zbirke. Iako se unutar ove zbirke nalazilo mnogo rijetkih i vrijednih rukopisa, ipak je kvalitetom ova kolekcija nešto manje vrijedna u odnosu na neke ranije, jer je Sokolović bio veliki bibliofil i spašavao je sve knjige i rukopise do kojih se moglo doći, bez kriterija selekcije (Nametak, 1987: 12-13). Ne postoji jedan princip po kojem je sva građa iz Sokolovićeve zbirke signirana ili označena, a prema preporukama bi trebala postojati oznaka kojom bi se ova cjelokupna zbirka odvojila od ostatka fondova, pa bilo to u signaturi ili barem unutar polja napomena. Idealno bi bilo kada bi cijela zbirka imala prefiks OS, tako da barem unutar baze podataka bude jasno vidljivo i pretraživo sve što je iz ove zbirke, iako se na polici ne bi nalazilo jedno pored drugog, zavisno od vrste građe.

Zbirka bibliotečke građe na evropskim jezicima broji 7269 jedinica građe i to je najveća privatna zbirka unutar fondova Gazijine biblioteke. Tačan broj arhivalija, monografskih publikacija na orijentalnim jezicima i serijskih publikacija nije poznat. Prilikom obrade ove kolekcije nije odabran formatni

princip, već je obrađena po tekućem broju, numerus currensu. Kao dodatna odrednica ispred signature dodijeljen je prefiks OS, a sufiks je sačinjen od rednog broja knjige kako je prispijevala u ruke bibliotekara koji je radio na njenoj obradi. Inventarni broj je jednak signaturi, samo bez prefiksa. Međutim, tokom godina je došlo do mimoilaženja u obradi ove kolekcije, tako da su do broja 1666 inventarni broj i signatura pratili redni broj (npr. inventarni broj 1325, a signatura OS – 1325), a od iduće knjige se krenulo sa brojem 14667 i ide sve do 20284. Problem predstavlja i to što se inventarni brojevi unutar fondova Gazi Husrev-begove biblioteke ponavljaju, tako da se i unutar samog Evropskog fonda kojem pripadaju ovi legati inventarni broj ponavlja više puta. Na taj način dolazi do zabune unutar inventarnih knjiga, ali i unutar same baze podataka i zbog toga je veoma teško pratiti tačan broj jedinica građe koje Biblioteka posjeduje. Trenutno se radi na reinventarisanju i resigniranju ove zbirke, da bi brojevi bili ujednačeni i da bi se mogao pratiti tačan broj.

Drugi legat koji je 2002. godine poklonjen Gazi Husrev-begovoj biblioteci je kolekcija Sinanudina Sokolovića i broji 1498 monografskih publikacija na evropskim jezicima, 5 rukopisa i manji broj arhivalija i monografskih publikacija na orijentalnim jezicima. Obrada ove zbirke se znatno razlikuje od obrade prethodne, s obzirom na to da je kolekcija fizički odvojena od ostatka fonda, ali su njene signature i inventarni brojevi uvršteni unutar fonda. Sa njenom obradom se krenulo od inventarnog broja 15501 i završilo se sa inventarnim brojem 16974, uz naknadni unos nekoliko publikacija. U periodu obrade ovog legata, nije se vršila obrada novopristigle građe, da bi sve jedinice građe iz ovog fonda bile unutar jedne inventarne knjige sa inventarnim brojevima koji se nižu jedan iza drugog. Signature su ovom legatu dodijeljene u zavisnosti od formata, ali tako da se i kopije nekih već obrađenih publikacija, a koje se nalaze u fondu Sinanudina Sokolovića, samo nadovezuju sa malim slovima abecede na već ranije dodijeljenu signaturu za jedan naslov, tako da je teško pratiti gdje se koja kopija nalazi i koliko zapravo primjeraka građe postoji unutar fonda Gazi Husrev-begove biblioteke. To predstavlja poseban problem prilikom rada na inventuri i reviziji fondova Gazi Husrev-begove biblioteke, jer se na jednom mjestu na polici nalazi npr. knjiga pod signaturom III-586, a odmah pored nje se nalazi njena druga kopija III-586b, i osobi koja vrši provjeru zapravo nije jasno da se prva kopija III-586a nalazi unutar legata Sinanudina Sokolovića i da je ona smještena na drugoj polici, već po automatizmu pretpostavlja da

je knjiga izgubljena. Tek naknadno, prilikom provjere konkretnog legata, može otkriti da knjiga zapravo nije izgubljena i da je u pitanju samo problem smještaja istih signatura na različite police. Ta signatura se razlikuje samo po prefiksu SS, za koji bibliotekar ne zna prilikom rada na inventuri i reviziji bibliotečke građe. Unutar baze podataka taj problem ne postoji jer je jasno vidljivo i definirano da se određena publikacija nalazi unutar legata i da je njen smještaj na polici u skladu sa tim.

Signatura je kao što je već naglašeno formirana tako da se knjizi dodjeljuje prefiks SS, a sufiks je vezan uz formatnu obradu koja podrazumijeva da su knjige do 20 cm označene rimskim brojem I, do 23 cm rimskim brojem II, do 28 cm rimskim brojem III, i preko 28 cm rimskim brojem IV, nakon čega im se dodjeljuje redni broj unutar svakog formata (npr. SS I-1529a).

Treći legat u fondovima Gazi Husrev-begove biblioteke je kolekcija monografskih i serijskih publikacija Nedžiba Šaćirbegovića i najmanji je od spomenutih legata. Sačinjen je od 983 monografske i manjeg broja serijskih publikacija. Ovaj legat je na sasvim drugačiji način obrađen u odnosu na prethodna dva. Sa inventarnim brojem 32227 se prestalo sa obradom tekuće građe i od tog broja, pa je do broja 33210 obrađen samo legat Nedžiba Šaćirbegovića. Što se signatura tiče, njegova obrada je unutar formatnog broja II, bez obzira na visinu publikacije, da bi unutar depoa sve knjige iz ovog legata bile na jednom mjestu, a da se ne odvajaju na sasvim posebne police. Tako npr. knjiga koja bi po formatu bila IV, unutar ovog legata se nalazi pod brojem II i njena signatura je NŠ II-10270, a ukoliko je knjiga u tomovima, onda se dopisuje kosa crta (/) i broj toma – NŠ II – 9882/2. Ukoliko se pojavi knjiga koje je ista prethodnoj, ona mora dobiti novu signaturu, jer se kopije nisu označavale malim slovima kao u ostatku fondova i svaka je tehnički obrađena kao nova knjiga.

Prema preporukama bi legati trebali biti na jednom mjestu, sa jasnim naznakama o kojem legatu je riječ, ali u Gazi Husrev-begovoj biblioteci se legati nalaze u različitim dijelovima depoa, tako da nisu odmah jasno vidljivi, iako je na policama naznačeno koji se legat na tom mjestu nalazi. Bilo bi idealno da je svaki veći legat jasno diferenciran od ostatka fonda, a ne uronjen u fond po pitanju signatura, jer to znatno čini kompleksnom dalju obradu tekuće građe. Mnogo je jasniji smještaj legata Osmana Asafa Sokolovića od smještaja preostala dva legata, čije su signature samo nastavak signatura tekuće građe.

Iako se u suštini obrada legata ne razlikuje od obrade ostalih zbirki i kolekcija unutar fondova Biblioteke, legator može zavještati posebnu želju da se njegove publikacije na poseban način označe ili signiraju. Fizički se novi legati koji prispijevaju u Gazi Husrev-begovu biblioteku označe pečatom s imenom i prezimenom legatora, tako da postoji ta vrsta trajne oznake na publikaciji, a mogu se, baš poput ova tri legata, označiti inicijalima legatora i u signaturi. Kako naglašava Marijana Špoljarić Kizivat, pri obradi legata i njihovoj organizaciji potrebno je očuvati cjelovitost i posebnost te zbirke te istaći njenu vrijednost unutar zavičajnog i baštinskog naslijeđa. Zbog toga se preporučuje vođenje evidencije o porijeklu knjige i njenim prijašnjim vlasnicima (Špoljarić Kizivat, 2020: 65). Osim toga, potrebno je što više podataka o svakoj zasebnoj jedinici građe navesti unutar kataloškog opisa, u okviru čega se podrazumijeva i naglašavanje informacija o legatoru i darivatelju, jer su te informacije za baštinske ustanove, ali i zavičajne zbirke, od izuzetnog značaja. Način kataloške obrade sa trostrukim naglašavanjem porijekla legata (pečat, signatura, baza podataka) unutar Gazi Husrev-begove biblioteke u skladu je sa preporukama, ali je ujednačenost tehničke obrade problem, s obzirom na to da su sva tri legata obrađena na potpuno različite načine. Greške koje su pronađene se ispravljaju, tako da barem unutar svakog zasebnog legata obrada bude konzistentna. Legat Osmana Asafa Sokolovića ima svoju zasebnu inventarnu knjigu, dok su preostala dva legata u zajedničkim inventarnim knjigama sa ostalim publikacijama unutar fonda biblioteke, što predstavlja problem prilikom njihovog traženja unutar inventarnih knjiga. Na koricama inventarnih knjiga, ali ni unutar njih, nije jasno naznačeno da se baš tu nalaze ovi legati, već se to tek može uočiti prilikom uvida u bazu podataka.

S obzirom na to da Gazi Husrev-begova biblioteka uskoro ulazi u sistem za obradu bibliotečke građe COBISS, to će otvoriti neke nove mogućnosti i za pozicioniranje legata unutar Biblioteke. Kada se građa obrađuje u formatu COMARC, postoji već unaprijed uvršten kod iz Popisa kodova kojim se reguliše unos svih oblika autorstva, pa samim tim i prethodnog vlasništva, tako da bi sa prelaskom Biblioteke u sistem COBISS ovaj problem trebao biti riješen. Gazi Husrev-begova biblioteka trenutno radi obradu u sopstvenom sistemu za obradu građe koju je Uprava Biblioteke u saradnji sa informatičkim kompanijama načinila u toku 2018. godine, da bi se svi fondovi Biblioteke objedinili unutar jedne baze podataka. Prilikom uspostavljanja ovog sistema pojavio se veći broj problema tehničke

prirode, uz nemogućnost uspostavljanja standardiziranog mašinski čitljivog formata, tako da taj sistem nije ni na koji način interoperabilan sa sistemom COBISS, što će također dovesti do većeg broja problema prilikom tranzicije iz jednog sistema u drugi. Cjelokupan fond Gazijine biblioteke morat će se ponovo unijeti u sistem, a da bi krajnjim korisnicima bili pretraživi fondovi Biblioteke i u tom tranzitnom periodu, obrada novopristigle građe će se vršiti u oba sistema. Legati će unutar sistema COBISS ostati prepoznatljivi po svojim signaturama sa prefiksom inicijala legatora, uz informacije o tome u polju napomena, ali i u polju nabavke, gdje će biti jasno naznačeno da je u pitanju poklon – legat određene osobe.

Na taj način se najjednostavnije mogu na jednom mjestu okupiti sve publikacije jednog darivatelja i kao takve predstaviti u jednoj formi autorskog kataloga, barem u elektronskom obliku (Špoljarić Kizivat, 2020: 68). Trenutni sistem za obradu građe koji se koristi u Gazi Husrev-begovoj biblioteci ne dopušta standardizirani bibliografski opis obrađene građe, tako da bi standardizirani sistem mnogo olakšao i učinio ispis podataka o kolekcijama mnogo jasnijim. Također, s obzirom na različite vrste građe unutar ovih legata, konsolidirani ISBD standard čini obradu znatno jednostavnijom jer omogućava opis svih vrsta do sada objavljene građe i olakšava opis izvora koji posjeduju karakteristike više formata (ISBD međunarodni standardni bibliografski opis: Objedinjeno izdanje, 2016: 19). Legati su sami po sebi dovoljno posebni jer sadržavaju različite vrste građe, a žele se objediniti kao cjelina, te je konsolidirani ISBD standard zaista koristan pri obradi legata. Kako piše Svetlana Mirčov, biblioteke legati su zaista posebne zbirke, i samim tim bi se trebala obratiti pažnja na sve popratne tekstualne elemente publikacija koje su dospjele unutar tog legata te popisati u napomenama svi *ex librisi*, posvete, marginalije, autografi, umjetnički komentari i zapisi (Mirčov, 2004), jer su te informacije za istraživače legatora, ali i vremena u kojem je on živio i djelovao, veoma korisne, a to sve će biti omogućeno u polju napomena, ali i unutar drugih polja i potpolja unutar sistema COBISS.

4.2. Organizacija legata unutar prostora depoa biblioteke

S obzirom na postojanje legata kao statične zbirke unutar biblioteke, zbirke koja se ne mijenja i po pravilu ne dopunjava, njegov smještaj unutar depoa biblioteke treba biti unaprijed jasno određen. Upravo ta statičnost znatno olakšava organizaciju, ali i samu obradu legata. Zbog toga što je ta zbirka

kompletna i broj jedinica građe unutar nje neće rasti, nije potrebno praviti detaljnije planove razvoja zbirke ili prostornog proširenja (Špoljarić Kizivat i Hasenay, 2022). Pri obradi legata posebna pažnja se obraća na vrstu građe i sama se obrada prilagođava tome, jer se obrada unutar Gazi Husrev-begove biblioteke nije prilagodila konsolidiranom ISBD standardu, već je različit okvir sa različitim metapodacima napravljen za svaki od fondova Biblioteke. Za razliku od trenutnog sistema za obradu građe koji Gazi Husrev-begova biblioteka ima, COBISS je u potpunosti prilagođen ISBD standardu, što će značajno olakšati obradu. Između ostalog, i zbog nestandardiziranog sistema za obradu građe u Biblioteci je teško održati cjelokupni legat na jednom mjestu unutar prostorija biblioteke ili barem unutar baze podataka. Svaka vrsta građe ima svoja pravila o očuvanju i o organizaciji, tako da se na jednoj polici teško mogu pronaći arhivalije, AV građa i knjige, a da ne dođe do njihovih oštećenja. Građu je neophodno čuvati u optimalnim uslovima da bi bila dugotrajno očuvana, a ti optimalni uslovi nisu jednaki za sve vrste građe. Prema IFLA-inim načelima za skrb i rukovanje knjižničnom građom iz 2003. godine, zaštita podrazumijeva finansijska i upravna pitanja te pohranu i čuvanje građe u depoima, kadrovsku politiku te postupke, tehnike i metode čuvanja knjižnične i arhivske građe i informacija koje one sadrže (Adcock, 2003). Samim tim, biblioteke trebaju uložiti mnogo napora da ne bi došlo do oštećenja bilo koje jedinice građe koja se nalazi unutar biblioteke.

Zaštita legata osim toga podrazumijeva još jedan nivo zaštite, s obzirom na to da je biblioteka preuzimanjem legata, preuzela i odgovornost za njegovo kvalitetno i dugotrajno očuvanje i prezentovanje, i dužnost biblioteke je da legat sačuva i zaštiti u cijelosti. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci donedavno nije postojao nikakav standardizirani dokument za preuzimanje legata, niti pravilnik, što je znatno otežavalo prijem legata i procedure koje bi trebale biti ispoštovane pri tome.

Legati koji trenutno prispijevaju u biblioteke veoma često mogu biti sačinjeni od većeg broja stare i rijetke knjige koja podrazumijeva poseban tip zaštite i očuvanja te je neophodno unutar biblioteke razviti strategije koje će podrazumijevati prepoznavanje svih mogućih opasnosti za bibliotekski fond i za specijalne kolekcije poput legata (Fox et al., 2010: 161).

U Gazi Husrev-begovoj biblioteci legati se prilikom dospijeća pregledaju, razvrstavaju i šalju u Odjeljenje za restauraciju i konzervaciju ukoliko je to

potrebno, te se tek nakon obavljenog tretmana čišćenja i zaštite knjige i druga biblioteka građa obrađuju i smještaju na police. Pri tome se vodi računa i da se stara i rijetka knjiga odvoji od novih knjiga, s obzirom na pH vrijednost papira. Uslovi čuvanja unutar depoa su u svakom trenutku optimalni, relativna vlažnost zraka iznosi između 45 i 60%, dok je temperatura unutar prostorije u svakom trenutku 18 stepeni. Depoi se zahvaljujući sistemima za ventilaciju više puta u toku dana prozračuju, a za osvjjetljenje se koriste posebne sijalice koje nemaju biološki ili fotohemijski utjecaj na biblioteka građu. Svakodnevno se više puta provjerava temperatura i vlažnost unutar depoa, da ne bi došlo do nekih nepredviđenih odstupanja. Jednom godišnje se u prostorijama depoa vrše i procesi dezinfekcije, dezinfekcije i deratizacije, a police su metalne i čiste se više puta u toku godine. Problem pri tome predstavljaju uslovi koji moraju biti znatno drugačiji za rukopisnu građu i koji moraju biti prilagođeni njoj, te se iz tog razloga rukopisi ne mogu naći unutar zbirke legata na istom mjestu kao i ostatak zbirke. Rukopisi iz ovih kolekcija se nalaze u posebnom depou rukopisa, gdje se čuvaju u posebnim uslovima da ne bi došlo do oštećenja tinte ili samog papira koji je znatno osjetljiv i krhak s obzirom na svoju starost.

Legat Osmana Asafa Sokolovića smješten je u posebnom dijelu depoa, na posebne police, i kao takav je u potpuno odvojen od ostatka fonda, baš kao i legat Sinanudina Sokolovića, što je u skladu i sa preporukama da se posebne zbirke i kolekcije čuvaju na posebnim mjestima u depoima (Ogden, 2004) i odvojeni od drugih publikacija. Legat Nedžiba Šaćirbegovića je, za razliku od prethodna dva, uronjen u ostatak fonda i nije fizički izdvojen. Prema preporukama, ovaj legat bi također trebao biti izdvojen iz fonda i postavljen na zasebno mjesto kao cjelina, da bi bio vidljiv i prepoznatljiv kao legat, ili bi se barem posebnim graničnicima trebalo naznačiti njegovo mjesto na polici. On bi također trebao imati zasebnu inventarnu knjigu, koja može pratiti inventarne brojeve tekuće građe, ali da je jasno vidljivo unutar koje se inventarne knjige nalazi legat Nedžiba Šaćirbegovića. Njegovo pridruživanje osnovnom fondu biblioteke, unutar formatnog pristupa obradi, ali zapravo bez odvajanja te zbirke po formatu, najmanje je zahvalno rješenje, jer je dodatno došlo do opterećenja na policama i do zauzimanja više mjesta nego što bi trebalo zbog različitih visina knjiga i njihove neujednačenosti.

4.3. Analiza smještaja i obrade različitih tipova građe unutar svakog zasebnog legata

Različiti tipovi građe su unutar svakog od ovih legata smješteni u različite depoe i većinom ni na koji način nije naznačeno da npr. određena AV građa ili serijske publikacije pripadaju nekom legatu. Unutar arhivskih fondova navodi se informacija o tome ko je legator i te se arhivalije smještaju u kutije sa naznakom legatora, ali nema pri tehničkoj obradi nikakav vid oznake kojom se dokument smješta unutar nekog arhiva, niti se na policama nalazi na posebnom mjestu. Unutar fonda serijskih publikacija ne postoji nikakav tip oznake ili bilo šta drugo čime bi se jasno naznačila pripadnost određenih brojeva nekom od legata.

S obzirom na posebne uslove u kojima se rukopisna građa treba čuvati u prostorijama biblioteka, ona se i unutar Gazi Husrev-begove biblioteke čuva u depou za rukopise i svi rukopisi koji su dio legata nalaze se unutar ovog depoa. Tehničkom obradom nije jasno diferencirano da je rukopis dio nekog legata, ali se unutar napomena ta informacija obavezno navodi, tako da je ta informacija pretraživa i može se dobiti informacija koji su rukopisi prispjeli iz koje kolekcije.

Kartografska zbirka Gazi Husrev-begove biblioteke jedna je od najnovijih kolekcija koje Biblioteka posjeduje, a unutar nje je informacija o legatoru prisutna samo u polju napomene i u trenutnoj bazi podataka u polju donatora, što omogućava vidljivost i pretraživost unutar prostorija Biblioteke, jer ova kolekcija još uvijek nije otvorena niti vidljiva javnosti izvan Biblioteke. Ista je situacija i sa fotografskom te AV zbirkom.

Legat kao zbirka je u potpunosti očuvan samo unutar Evropskog fonda i samo su tu ovi legati vidljivi i fizički, ali i kroz bibliotečku obradu.

4.4. Zaštita legata unutar biblioteke

Gazi Husrev-begova biblioteka ima strategije zaštite bibliotečke građe, ali pravilnikom ili bilo kojim pisanim dokumentom to do sada nije bilo naznačeno, tako da se obavljalo stihijski i prema potrebi, a ne sistemski. U pravilniku o prijemu i zaštiti legata sada postoji i ova stavka, s obzirom na to da postoji mnogo vanjskih utjecaja koji se mogu negativno odraziti na bibliotečku građu, poput svjetlosti, vlažnosti zraka, temperature u prostoriji, štetočina, plijesni i brojnih drugih. Zbog toga je svaku jedinicu građe

unutar legata neophodno detaljno pregledati prije smještaja u police, da bi se osiguralo njeno dugotrajno očuvanje i zaštita od mogućeg propadanja (Špoljarić Kizivat i Hasenay, 2022). Jedna knjiga koja je zaražena gljivicama ili nekim drugim nametnicima, u veoma kratkom periodu, ukoliko su uslovi unutar depoa neodgovarajući, može zaraziti veliki broj drugih knjiga, tako da dođe do njihovog trajnog i nepovratnog oštećenja. Ta knjiga se treba na vrijeme ukloniti iz depoa i potrebno je odmah raditi na njenom čišćenju i procesima restauracije i konzervacije, da se kao zdrava knjiga može vratiti na svoje mjesto na polici bez straha i opasnosti po druge knjige u njenom okruženju. Na taj način se i legat kao cjelina štiti od mogućeg propadanja i gubljenja jedinica građe iz te kolekcije. Preporuka je i da se odmah prilikom prihvatanja legata i njegovog preuzimanja u prostorijama biblioteke izvrši vizualni pregled pristigle građe, da bi se na vrijeme uočila oštećenja ili zaraze i da bi se moglo preventivno djelovati.

Prema IFLA-inim preporukama unutar biblioteke bi trebao postojati odjel ili bi se barem bibliotekari trebali obučiti kako da primijene osnovnu fizičku zaštitu prispjele građe, uz tehnike očuvanja oštećenih primjeraka (Cassell et al., 2008). To se posebno odnosi na legate koji su sačinjeni od većeg broja stare i rijetke knjige. Preporučuje se po potrebi i njihovo slanje izvan institucije ukoliko se unutar biblioteke ne može izvršiti restauracija, jer je zaštita jedinica građe nekog legata jedan od ključnih zadataka biblioteke koja je preuzela u amanet zbirku nekog legatora. Gazi Husrev-begova biblioteka ima Odjeljenje za restauraciju i konzervaciju, kao što je već spomenuto, te se samim tim sva oštećenja na bibliotečkoj građi mogu na vrijeme razriješiti i otkloniti. S obzirom na to da se Gazijina biblioteka tokom godina više puta selila i da su knjige posljednji put preseljene u toku 2013. godine, dolazilo je do manjih oštećenja na starijim knjigama. Ta oštećenja su otklonjena i knjige su obnovljene odmah u trenutku primjećivanja štete, ali se i danas bilo koje loše stanje knjige ili časopisa odmah prijavljuje i radi se na njihovoj restauraciji, što je jedan od posebnih načina zaštite legata unutar Gazi Husrev-begove biblioteke. Slično se dešavalo posebno sa legatom Osmana Asafa Sokolovića, te se često morao praviti dodatni uvez i knjige se dodatno štititi da ne bi zauvijek bile izgubljene zahvaljujući brojnim i velikim oštećenjima.

Osim fizičke zaštite i zaštite od mogućih oštećenja o čemu se već ranije govorilo, jedan poseban aspekt zaštite legata unutar Gazi Husrev-begove

biblioteke je i digitalizacija stare i rijetke knjige, rukopisa i stare periodike. Najstariji i najoštećeniji primjerci iz legata Osmana Asafa Sokolovića i Sinanudina Sokolovića su tokom godina digitalizirani, da u slučaju većih oštećenja ili gubitka jedinica građe postoje sačuvane barem digitalne kopije. Zbog autorskih prava neke od digitaliziranih monografskih publikacija nisu dostupne u otvorenom pristupu, baš kao ni rukopisi, ali su svi digitalizirani časopisi iz legata Osmana Asafa Sokolovića i Sinanudina Sokolovića dostupni u Digitalnoj Gazi Husrev-begovoj biblioteci i može im se slobodno pristupiti na stranici digital.ghb.ba. Nažalost, unutar fonda serijskih publikacija, a samim tim i unutar Digitalne biblioteke, nije vidljivo koji su tačno naslovi iz ovih legata. Iako su serijske publikacije obrađene i u inventarnim knjigama i u sistemu za obradu građe, podatak o legatoru se nije navodio iz razloga što je više brojeva unutar jednog godišta časopisa i što postoji mogućnost da je svaki broj poklonila različita osoba, a spisak pristiglih publikacija također nije navodio serijske publikacije. Iz tih razloga se ne može mapirati njihova lokacija unutar fonda Gazi Husrev-begove biblioteke niti se zna njihov tačan broj.

Legat kao zbirka je očuvan samo unutar Evropskog fonda i samo su tu ovi legati vidljivi i fizički, ali i kroz bibliotečku obradu. Unutar fonda rukopisa, poznato je koji rukopisi su pripadali ovim legatima, ali fizički nisu odvojeni, dok su arhivalije, knjige na orijentalnim jezicima i časopisi pripojeni ostatku fonda i samo ponegdje su prisutne informacije o legatoru.

5. Rasprava

Iako je postojao veći broj problema sa legatima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, ti problemi su riješeni Pravilnikom o preuzimanju, obradi i očuvanju legata, kojim se prati put legata čak i prije nego pristigne u prostorije Biblioteke. Legati koji su trenutno u Biblioteci predstavljaju poseban problem jer su njihova obrada i smještaj neujednačeni i samim tim nekonzistentni, a da bi sve bilo prema preporukama i standardima, potrebno je ujednačiti sve elemente prijema, obrade i očuvanja legata.

Biblioteke u Bosni i Hercegovini ali i regionu, poput Biblioteke Sarajeva ili Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH, imaju pravilnike koji predstavljaju osnovu za prijem legata (nemaju pravilnik koji je posvećen samo legatima) i kao takvi imaju unaprijed uređen sistem koji je kasnije jednostavnije pratiti u pitanju prijema ili tehničke obrade građe. Biblioteke

u regionu poput Knjižnice Isusovaca u Dubrovniku, Gradske knjižnice Požega ili Univerzitetske biblioteke “Svetozar Marković” u Beogradu prikupljaju legat, ali odvajaju samo one najznačajnijih legatora i koji u sebi imaju veći broj vrijedne i stare građe, jer je mnogo toga što pristigne u biblioteku kao legat zapravo građa koju biblioteka već posjeduje i samim tim se smatra kako je nema potrebe zasebno odvajati, posebno ukoliko je u pitanju manji legat. U Gazi Husrev-begovoj biblioteci će se Pravilnikom riješiti mnogo problema, jer će se omogućiti razlučivanje koje legate zaista i fizički odvojiti kao legat, pa i signaturom, a za koje je dovoljno u napomenu ili u polje legatora (vakufa ili poklona) upisati ime osobe koja je tu kolekciju poklonila. Mnogi autori iz Hrvatske i Srbije poput Nade Arbutine (2016) i Marijane Špoljarić Kizivat (2020) preporučuju odvajanje legata u zasebne police kada se za to imaju uslovi, a ukoliko je legat sačinjen od više od 80% građe koju biblioteka već posjeduje, onda da se taj legat smjesti u prostorije čitaonice, gdje se može slobodno konsultirati, a da se na naljepnice i knjige jasno naznači da je u pitanju legat određene osobe te da se ta informacija nalazi i na polici unutar čitaonice (Špoljarić Kizivat, 2020). To se pokazalo kao jako dobra praksa u njihovim institucijama i kao takvo bi moglo biti primijenjeno i u bibliotekama u Bosni i Hercegovini.

Slična praksa već postoji sa malim legatom profesora Ibrahima Hodžića koji je Gazi Husrev-begovoj biblioteci donirao svoju genealošku zbirku i koji je izričito u svom službenom zahtjevu tražio da njegova kolekcija bude upravo u prostorijama čitaonice i da je dostupna u svakom trenutku korisnicima Biblioteke.

6. Diskusija

Gazi Husrev-begova biblioteka je u toku svog skoro petstoljetnog postojanja prikupila veliki broj izuzetno vrijedne građe – od rukopisa, do fotografija, karata i monografskih i serijskih publikacija. Veliki dio te zbirke je u Biblioteku prispio kroz poklone i donacije sugrađana i legate poznatih bibliofila i istraživača. Legati u Gazi Husrev-begovoj biblioteci čuvaju se u optimalnim uslovima u depoima biblioteke, u skladu sa standardima za očuvanje bibliotečke knjižne i neknjižne građe. Problem sa legatima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci predstavlja neujednačenost obrade legata kao cjeline i samim tim pomalo nejasno pozicioniranje legata unutar Biblioteke, jer se dijelovi legata jasno određuju kao legat, dok se drugi dijelovi “utapaju”

u ostatak fonda i njihovo postojanje kao legat nije jasno vidljivo. Danas je veoma teško otkriti koje sve jedinice građe pripadaju legatu Osmana Asafa Sokolovića, iako je tačan broj monografskih publikacija i rukopisa veoma lahko pronaći jer su jasno naznačeni kao legat. Ostali tipovi građe, od arhivalija, serijskih publikacija pa do monografskih publikacija na orijentalnim jezicima, nisu vidljivi i kao takvi su teže dostupni i teško ih je prepoznati kao dio legata.

Popis i jasno označavanje legata kao takvog neophodno je izvršiti odmah pri prispjeću legata u prostorije Biblioteke da bi legat zasigurno bio očuvan, pa čak i ako se formalna obrada neće vršiti odmah. Na taj način se sačinjava zapisnik u kojem je jasno naznačeno šta je tačno unutar legata prispjelo u biblioteku. To je jedna od preporuka hrvatskih autora, na osnovu njihovih iskustava u praksi. Veliki problem predstavlja i kada se nema dokumenata koji svjedoče o preuzimanju legata od legatora ili njegove porodice i neophodno je svaki put prilikom preuzimanja legata sačuvati pisane tragove o njegovom prispjeću u biblioteku (Špoljarić, 2008). Taj dokument o primopredaji legata treba biti osnova i neophodan je dokument koji svjedoči o tome da je legat prispio u biblioteku i da će se unutar nje na odgovarajuće načine i čuvati.

Unutar Gazi Husrev-begove biblioteke bilo je potrebno načiniti pravilnik o preuzimanju, obradi i očuvanju legata, da bi se tačno i precizno znalo šta se može preuzeti kao legat, šta to tačno podrazumijeva, na koji način će građa unutar legata biti obrađena, kako će biti očuvana kao legat i kako će biti sačuvana od budućeg propadanja i oštećenja. Bitan segment predstavlja i informacija o tome kako će se taj legat prezentovati javnosti i da li će se ponuditi da bude javno dostupan u prostorijama biblioteke ili će jedinice građe biti dostupne samo u digitalnom obliku nakon izvršenog procesa digitalizacije ukoliko je u pitanju stara i rijetka građa.

Legat je prema preporukama idealno očuvati kao kolekciju na posebnoj polici (Cassell et al., 2008), jasno diferenciran od ostatka fonda, a ukoliko to nije moguće zbog nedostatka prostora ili bilo kojeg drugog razloga, opet je legat potrebno označiti jasno kao legat. Te oznake se mogu postaviti na knjige (inicijali legatora ili nešto slično), ili da se fizički postave graničnici koji će jasno odvojiti legat od ostatka fonda, iako je na istim policama, ali da je fizički distinkcija vidljiva i jasna. Prilikom obrade je također potrebno legat jasno označiti kao legat, da se zna od koga su publikacije prispjele,

ali bi bilo preporučljivo i unutar signature postaviti posebnu oznaku koja će jasno razlikovati jedan legat od drugog, ili legat od ostatka fonda. Legati Osmana Asafa Sokolovića i Sinanudina Sokolovića u Gazi Husrev-begovoj biblioteci jesu fizički odvojeni od ostatka fonda i kao takvi su vidljivi i prepoznatljiviji kao legat, a legat Nedžiba Šaćirbegovića je uronjen u fond, u knjige formata II, i trebalo bi barem u prvoj fazi postaviti graničnike sa oznakom legata, da se jasno na polici vidi šta sve pripada ovoj kolekciji.

Većinu ovih preporuka Gazi Husrev-begova biblioteka poštuje i legati se obrađuju i čuvaju prema preporukama, iako ne ujednačeno. Ujednačenost predstavlja najveći nedostatak pri obradi legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci i to je segment poslovanja kojem se treba posvetiti veća pažnja i na kojem se treba raditi. Da bi se bilo u skladu sa preporukama i standardima, svaki legat koji prisprije u biblioteku, i koji već jeste u biblioteci, treba biti uniformno obrađen, uz iste metapodatke i uz isto signiranje i inventarisanje te postavljanje na police. Ovaj će se problem pokušati ispraviti Pravilnikom o preuzimanju, obradi i očuvanju legata, kojim je jasno definisan put legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, od kontakta sa legatorom ili njegovom porodicom pa do očuvanja i promocije tog legata. Legati koji su već obrađeni i smješteni u Biblioteci će naknadno biti analizirani, pa će se raditi na njihovom usklađivanju sa Pravilnikom.

7. Zaključak

Pri razmatranju problematike legata treba uzeti u obzir cjelovit pristup za definiranje kriterija o vrednovanju samog legata. Od toga šta je legat značio osobi koja ga je izgradila i čuvala, osobi koja ga je darovala, te samoj instituciji u kojoj se taj legat sada nalazi, zavisi i proces njegovog očuvanja i zaštite. Legat ima veliki značaj za cijelu zajednicu, za historiju grada, države u kojoj se nalazi, te pored materijalne ima i veliku emotivnu vrijednost kao svjedok jednog vremena koje je prošlo.

Mogući su različiti pristupi organizaciji, obradi, smještaju i korištenju legata u bibliotekama, a kroz ovaj rad su prikazani opći podaci o tri legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci – legata Osmana Asafa Sokolovića, Sinanudina Sokolovića i Nedžiba Šaćirbegovića, uz informacije o njihovoj obradi, smještaju, te načinima očuvanja. Uz prikaze konkretnih legata, date su i preporuke i smjernice za njihovo bolje očuvanje i zaštitu zahvaljujući primjerima dobre prakse iz države i regiona.

Te smjernice su formirale Pravilnik o preuzimanju, obradi i očuvanju legata koji se nalazi u prilogu ovog rada. Prepreke u radu s legatima su brojne, od nepostojanja mogućih zakonskih regulativa i odredbi, pa do smještajnih i finansijskih ograničenja. Veoma često problem predstavlja i neprepoznavanje legata kao vrijedne kolekcije unutar biblioteke, te kašnjenje sa njegovom obradom i očuvanjem, tako da dolazi do nepovratnih oštećenja na dijelovima zbirke. Razrada zakonskog okvira i preporuka na području Bosne i Hercegovine o očuvanju i zaštiti legata u bibliotekama trebala bi biti jedna od prvih stepenica za bolje razumijevanje ove problematike i za implementaciju što kvalitetnijih i učinkovitijih rješenja u praksi, ali i svaka biblioteka ima slobodu da napravi sopstveni pravilnik i na taj način ujednači obradu, prijem i procese očuvanja legata unutar svoje biblioteke, što je jedan od osnovnih koraka koje svaka institucija može poduzeti.

Neophodno je imati i dokumentaciju o primopredaji legata sa zvaničnim potpisom ili pečatom legatora ili njegovih potomaka, da bi se na taj način biblioteka zaštitila od mogućih problema vezanih uz imovinskoppravne odnose.

Nakon prihvatanja predloženog Pravilnika, Gazi Husrev-begova biblioteka danas ima osnovni dokument o preuzimanju, obradi i očuvanju legata na osnovu kojeg će u budućnosti tačno znati šta da učini sa svakim ponuđenim legatom i kako da ga na najbolji način očuva, a upute iz Pravilnika će biti i osnova za ispravljanje već ranije napravljenih pogrešaka pri smještaju i obradi postojećih legata, što će riješiti veliki broj problema sa kojima se Gazi Husrev-begova biblioteka trenutno suočava.

8. Prilozi

8.1. Prijedlog Pravilnika o preuzimanju, obradi i očuvanju legata

1. Opće odredbe

Član 1

(Predmet donošenja Pravilnika)

Legat je dio ili cjelokupna ostavština dana u naslijeđe nekoj osobi ili instituciji, isključivo na osnovi oporuke, koji, inače, po zakonu, ne bi imali pravo na to naslijeđe. U bibliotekama legat je i svaka veća privatna biblioteka koja se čuva kao cjelina unutar biblioteke kojoj je darovana.

Član 2

Pravilnik o preuzimanju, obradi i očuvanju legata je u skladu sa Pravilnikom Gazi Husrev-begove biblioteke usvojenom 11. 5. 2016. godine od strane Upravnog odbora Biblioteke, i sa Pravilnikom o korištenju fondova i ponašanju korisnika u Biblioteci usvojenom 14. 5. 2018 godine od strane Upravnog odbora Biblioteke.

Član 3

(Primjena Pravilnika)

Ovim Pravilnikom uređuje se preuzimanje, obrada i očuvanje legata u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. Primjena ovog Pravilnika kreće odmah po potpisivanju Odluke o prihvatanju Pravilnika.

2. Preuzimanje legata

Član 4

Gazi Husrev-begova biblioteka će preuzeti legat članova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i njenih uposlenika, uz ostavštine značajnih pojedinaca Bosne i Hercegovine, ali na način da će se izdvojiti građa koju Biblioteka već posjeduje. Ta građa će se proslijediti drugim bibliotekama unutar Islamske zajednice, ili izvan nje, zavisno od potreba. Ostavštine uvjetovane od strane legatora ili njegove porodice za preuzimanjem cjelovite zbirke zbog njenog očuvanja u cjelini Gazi Husrev-begova biblioteka će preuzeti samo uz posebnu odluku Upravnog odbora Biblioteke i u skladu s prostornim i materijalnim mogućnostima, ukoliko je u pitanju izuzetno vrijedna kolekcija.

Član 5

Prije preuzimanja legata, zbirka se pregleda i procjenjuje, te se piše zapisnik o njenom stanju i sadržaju, na osnovu kojeg se donosi odluka o preuzimanju legata.

Član 6

Prilikom preuzimanja legata, popisuje se njegov cjelokupan fond i potpisuje se primopredajni ugovor sa tačnim informacijama o tome ko poklanja legat, koji je broj jedinica građe unutar legata, koje zahtjeve legator ima za očuvanje svog legata unutar Biblioteke i datum predaje legata.

Član 7

Prilikom preuzimanja legata potpisuje se i ugovor sa legatorom kojim će se riješiti brojna pravna pitanja, od darivanja građe koja nije potrebna Biblioteci drugim bibliotekama, pa do digitalizacije arhivske i druge građe za koju je potrebna dozvola vlasnika, autora ili legatora.

Član 8

Nakon što legat pristigne u Biblioteku, jedinice građe se slažu na police na kojima će legat biti do svoje obrade. Prilikom slaganja na police, odmah se izdvaja oštećena ili zaražena građa, da bi se poslala u Odjeljenje za restauraciju i konzervaciju prije nego dođe do oštećenja druge građe.

3. Obrada legata

Član 9

Svi legati se uvode u posebnu knjigu inventara namijenjenu samo njima, iako će biti pripojeni tekućim inventarnim brojevima. S obzirom na to da se neće preuzeti sistem inventarisanja i signiranja koji je već unutar COBISS-a i da će se nastaviti sa tehničkom obradom građe kakva je ranije bila u Biblioteci, nastaviti će se voditi i inventarne knjige, da bi se formati i redni brojevi knjiga jednostavnije pratili. Posebne knjige inventara legata mogu značajno pomoći u prikupljanju podataka vezanih uz legat.

Član 10

Legati čiji broj jedinica građe iznosi manje od 2000 neće biti izdvojeni kao posebna cjelina, već će biti uronjeni u fond Biblioteke sa naznakom u napomeni i posebnom polju donatora (vakifa) o tome ko je legator. Ukoliko je zbirka manja od 2000, ali je sačinjena od izuzetno vrijedne, stare, rijetke, raritetne građe, onda će biti izdvojena kao zasebna cjelina svojom signaturom, što će biti vidljivo i u bazi podataka i na polici Biblioteke.

Član 11

Legati koje čini 80% i više građe koju Biblioteka već posjeduje će biti uronjeni u fond Biblioteke sa naznakom u napomeni za svaki pojedinačni primjerak (polje 996/997 u COBISS-u) i posebnom polju unutar kodova za vrstu autorstva u kojem se navodi nosilac legata (polje 700, kod 929 – nosilac legata u COBISSU).

Član 12

Ako je u legatu neki komplet knjiga u svescima kojima nedostaje neka knjiga, ta se knjiga pokuša nadokupiti, kako bi se oformila cjelina, bez obzira na originalnu nepripadnost nadokupljenog sveska legatu.

Član 13

Ukoliko se legat izdvaja kao cjelina, dodjeljuje mu se prilikom signiranja prefiks inicijala legatora, da bi se na taj način jasno diferencirala ta kolekcija od ostatka fonda. Prefiks je sačinjen od dva velika slova, nakon kojih ide po numerus currensu redni broj knjige kako pristiže na obradu. Pri tome bibliotekar vodi računa o dimamae knjiga zbog prostornog smještaja zbirke.

Član 14

U napomeni za svaki pojedinačni primjerak (polje 996/997 u COBISS-u) i posebnom polju unutar kodova za vrstu autorstva u kojem se navodi nosilac legata (polje 700, kod 929 – nosilac legata u COBISSU) unosit će se ime i prezime legatora za svaku jedinicu građe iz njegove kolekcije.

Član 15

Na svaku jedinicu građe iz legata stavlja se pečat sa imenom i prezimenom legatora. To se odnosi na sve legate sačinjene od više od 1000 jedinica građe, ili za manje od toga ukoliko legator sam obezbijedi pečat sa svojim imenom.

Član 16

Sve će jedinice građe, bez obzira na vrstu građe, u napomeni za svaki pojedinačni primjerak (polje 996/997 u COBISS-u) imati informacije o legatoru. Iako se kompletna kolekcija neće nalaziti na jednom mjestu jer uslovi moraju biti prilagođeni vrsti građe, unutar baze podataka će biti jasno vidljivo da su i one dio određenog legata. Bez obzira na vrstu građe, ukoliko je veći broj jedinica građe u pitanju, bit će odvojen unutar svog depoa na zasebnu policu i diferencirat će se od ostatka fonda sufiksom ili prefiksom inicijala autora.

Član 17

Isti naslovi se čuvaju u do tri primjerka, a preostali primjerci se šalju za razmjenu, ukoliko je to legator dozvolio prilikom potpisivanja ugovora

sa Bibliotekom. Svaka kopija ima istu signaturu, kojoj se dodjeljuje malo slovo a (prva kopija) ili malo slovo b (druga kopija). Ukoliko je u pitanju višetomna publikacija, svaki tom ima istu signaturu nakon koje se piše kosa crta (/) pa broj toma koji je u pitanju.

4. Čuvanje legata

Član 18

Svaki legat sačinjen od 2000 jedinica građe i više, ukoliko se procijeni da je ta građa potrebna Biblioteci i da nisu duplikati, bit će smješten na zasebno mjesto unutar depoa Biblioteke, na kojem će biti jasno naznačeno da se tu nalazi legat određene osobe.

Član 19

Zavisno od vrste građe, dijelovi legata će biti raspoređeni po različitim depoima Biblioteke zbog njihove fizičke zaštite i očuvanja, ali će kroz zapis i signaturu imati jasno iskazanu pripadnost određenom legatu.

Član 20

Svaka jedinica građe koja ima neki vid oštećenja ili zaraze bit će preuzeta u Odjeljenju za restauraciju i konzervaciju i neće biti vraćena na policu dok njeno stanje ne bude optimalno.

Član 21

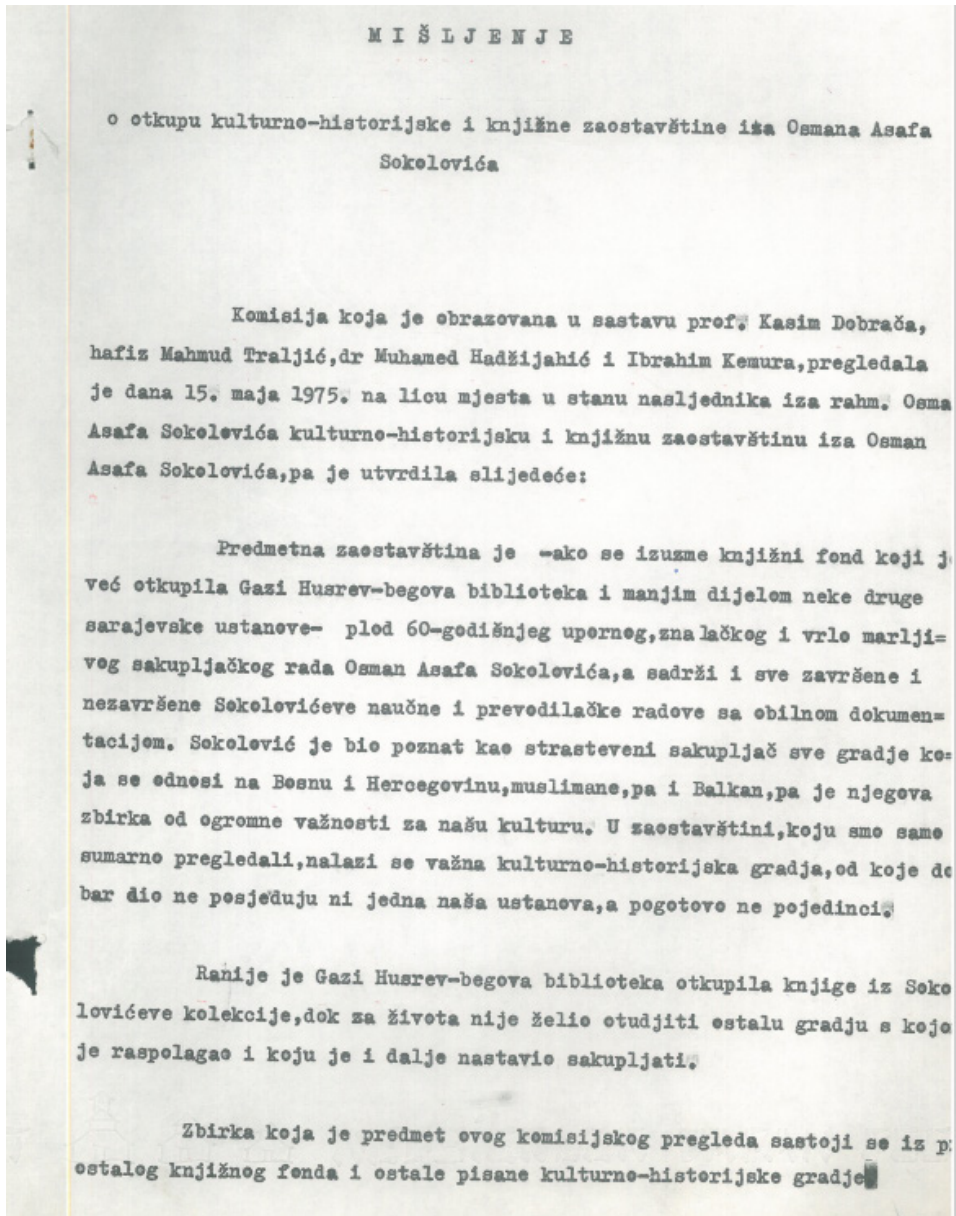
Stara i rijetka knjiga te rukopisi će biti digitalizirani odmah nakon obrade, ukoliko je to legator dozvolio prilikom potpisivanja ugovora sa Bibliotekom, da bi se i na taj način sačuvali i bili prisutni kao dio legata i ako dođe do njihovog fizičkog oštećenja.

5. Završne odredbe

Član 22

Ovaj Pravilnik stupa na snagu potpisivanjem istog od strane Upravnog odbora Gazi Husrev-begove biblioteke.

8.2. Faksimil Mišljenja o otkupu kulturno-historijske i knjižne zaostavštine iza Osmana Asafa Sokolovića

Što se tiče knjižnog fonda, radi se o knjigama s kojima najvećim dijelom već raspolaže Gazi Husrev-begova biblioteka. Međutim, kako je te većinom besniaca, među kojim se nalazi i dobar dio rariteta, to je i ovaj knjižni fond od interesa za Gazi Husrev-begovu biblioteku. Dio ovog fonda može dobro doći za dobru i smišljenu razmjenu. Među knjigama je i gotovo kompletan Glasnik Zemaljskog muzeja.

Od mnogo veće vrijednosti jeste preostala kulturno-historijska gradja. Ova gradja je u vrlo nesredjenom stanju i da je sistematski sredjena, nesumnjivo bi njena procjembena vrijednost još mnogo porasla.

Ovaj dio zbirke sastoji se od originalnih dokumenata, ispisa, izrezaka i ostale dokumentacije koja se odnosi na pojedine tematske oblasti, i to najviše iz problematike muslimana i Besne.

Medju ovim dijelom zbirke nalaze se Sokolovićevi radovi, bile završeni ili nezavršeni sa obilnom dokumentacijom. Tu je na pr. njegov rad pod naslovom "Mualeđžetun-nafije", zapravo zbirka medicinskih recepata, izvadjena uglavnom iz starih bosanskih rukopisa na turskom jeziku. U ovoj zaostavštini ima i rukopis Sokolovićeve Gramatike turskog jezika i Rječnik tursko-srpskohrvatski, koji su, međo bi se reći, prvi pokušaji izrade gramatike i rječnika kod Bosanskih Muslimana. Ovdje su dalje opsežni ispisi iz sarajevskih siđžila. U ovoj zaostavštini sadržani su materijali (koje je dijelom i obradio) o pojedinej tematici, kao što je: Voćarstvo u staroj Besni, Najstariji tragevi islama u Besni i na Balkanu (prije pojave Turaka), Gazi Husrev-beg i njegove ustaheve, Trgovina u staroj Besni, Zanatstvo (medju ostalim dolazi i rad o tabačkoj pirnami te prijevod kovačkog deftera iz XVIII vijeka), Zdravstvene prilike za turskog doba, Banjalučke kadije itd.

Dalje se u zaostavštini nalazi važna i vrijedna zbirka letaka, dosta originalnih dokumenata na turskom jeziku, fotografije (među ostal fototeka Hurijjeta), die originalnih rukopisa Hürmanneve zbirke narodnih pjesama, Sokolevićevi zapisi narodnih pjesama itd. Ovdje je i sva dokume- tacija koja se odnosi na Sokolevićev život i javno djelovanje.

Na ovaj način tematski bi se dale kompletirati oko 200 fascikal

Mišljenja smo i predlažemo da je neophodne potrebne da Gazi Hus rev-begova biblioteka otkupi ovu zbirku, koja čini cjelinu sa već otkuplj nom Sokolevićevom bibliotekom. Ova zaostavština, pošto se sredi, predstavlj će vrlo solidnu osnovu za izučavanje historije Bosanskih Muslimana i Bos

Naše je mišljenje da je od nasljednika zatraženi minimalni iznos od 100.000 dinara za otkup primjeren, pogotovo ako se uzme u obzir, da su nasljednici spremni, da poštujući autorske njihova oca Osman Asafa Sokol vića prenesu na Gazi Husrev-begovu biblioteku i autorske prave na neisda Sokolevićeve tekstove (što treba i u ugovoru precizirati).

Iznos od 100.000 dinara je primjeren iz slijedećih razloga:

Sâm Glasnik Zemaljskog muzeja vrijedi najmanje 30.000 dinara (po te se sada komplet Glasnika Zemaljskog muzeja cijeni 50.000 din.). Ako se uzme da se svaki fascikl može precijeniti na 400 Din, a ima ih oko 200, on bi ovdje dobili sumu od 80.000 Din.

Molimo i predlažemo da se izvrši ovaj otkup, pošto bi, ako bi te izostale, bila nenadoknadiiva šteta za Gazi Husrev-begovu biblioteku.

Sarajevo, 22. V 1975.

Članovi Komisije

Karin Dobrac

Muhamed Zeković

8.3. Potvrda o primopredaji legata Nedžiba Šaćirbegovića

Sarajevo; 05.01. 2017. god.

Broj: 17-10- 04 /17

POTVRDA

Potvrđujemo da je dr. Nedžib Šaćirbegović, sa mjestom prebivališta u gradu Falls Church, Saveznoj Američkoj državi Virginiji, Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, u oktobru mjesecu 2016. godine, donirao 55 videokasete i 2482 publikacije čija specifikacija slijedi:

1928 publikacija na evropskim jezicima
530 serijskih publikacija
24 publikacije na orijentalnim jezicima

Zahvaljujemo se gospodinu Nedžibu Šaćirbegoviću na izuzetno vrijednoj donaciji i želimo svako dobro.

Direktor Biblioteke

mr. Osman Lavić

Literatura

- Adcock, Edward P. (2003). *IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Arbutina, Nada V. (2016). *Legat u biblioteci*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:13422/bdef:Content/get> (29. 12. 2023).
- Avramović, Zoran. (1994). Legati u kulturi Beograda: stanje, problemi i moguća rešenja. *Kultura* 93/94, 214-224. <https://www.casopiskultura.rs/wp-content/uploads/2021/publikacije/1.%20Zoran%20Avramovic%20-%20Legati%20u%20kulturi%20Beograda.pdf>
- Cassell, Kay Ann, Johnson, Sharon, Mansfield, Judith i Zhang, Sha Li for the IFLA Acquisitions and Collection Development Section. (2008). *Gifts for the Collections: Guidelines for Libraries*. IFLA Professional Reports, No. 112. IFLA Headquarters, The Hague. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/hq/publications/professional-report/112.pdf>
- Digitalna Gazi Husrev-begova biblioteka. <https://digital.ghb.ba/ghb/login.xhtml>
- Fox, Matthew, Tost, Plunkett i Wade-Benzoni, Kimberly A. (2010). The Legacy Motive: A Catalyst for Sustainable Decision Making in Organizations. *Business Ethics Quarterly* 20(2), 153-185. <https://msbfile03.usc.edu/digitalmeasures/tost/intellcont/Fox%20Tost%20Wade-Benzoni%202010-1.pdf>
- Gallagher, Geraldine. (2014). *The alchemy of college philanthropy: What dynamics inspire the transformational gift?*. Capella University ProQuest Dissertations Publishing. <https://www.proquest.com/docview/1526011214>
- Hasenay, Damir, Krtalić, Maja i Šimunić, Zrinka. (2011). Obrazovanje studenata informatologije o čuvanju i zaštiti kulturne baštine – temeljna znanja i njihov prijenos u praksu. *Život i škola* 57(25), 61-75.
- ISBD međunarodni standardni bibliografski opis: Objedinjeno izdanje. (2016). Beograd: Narodna biblioteka Srbije. <https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/4ef3649f-a9c8-4dd2-8ead-f67a80d0f21b/content>
- Komisija za zaštitu knjižnične građe. (2011). *Rezultati ankete: Primjena Pravilnika o zaštiti knjižnične građe koja ima svojstvo kulturnog dobra*. https://www.hkdrukstvo.hr/hr/strucna_tijela/26/publikacija/230/
- Mihalić, Veljko. (2008). *Privatne zbirke darovane gradu Zagrebu i njihova uloga u kulturnom razvoju grada*. *Muzeologija* 45. <https://hrcak.srce.hr/file/113612> (27. 12. 2023).

- Mirčov, Svetlana. (2004). Biblioteke celine i biblioteke legati. *Glasnik narodne biblioteke Srbije* 6(1), 11-16. <http://eprints.rclis.org/6046/1/2.pdf> (29. 12. 2023).
- Nametak, Fehim. (1987). Važniji legati u rukopisnom fondu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu. *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 8, 7-14. <https://anali-ghb.com/index.php/aghb/article/view/499> (29. 12. 2023).
- Ogden, Barclay. (2004). *Collection preservation in library building design*. California: U.S. Institute of Museum and Library Services. <https://calpreservation.org/wp-content/uploads/2015/03/LibrisPreservation.pdf>
- Pravilnik o zaštiti knjižnične građe u Republici Hrvatskoj. *Narodne novine* 52/05. https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2005_04_52_1001.html
- Šmulja, Vanja. (2013). Biblioteke cjeline i legati u bibliotekama Republike Srpske. *Čitalište* 23, 52-61. http://citaliste.rs/casopis/br23/smulja_vanja.pdf
- Špoljarić, Marijana. (2008). Legat Viktora D. Sonnenfelda u Gradskoj i sveučilišnoj knjižnici Osijek. *Knjižničarstvo: glasnik Društva bibliotekara Slavonije i Baranje* 11–12, 153-169. <https://repositorij.unios.hr/islandora/object/gskos:154/datastream/FILE0>
- Špoljarić Kizivat, Marijana. (2020). Organizacija i očuvanje zbirki legata u knjižnicama. Disertacija. Zadar: Sveučilište u Zadru. https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwif4pGR6-GDAxWYov0HHRV_C_YQFnOECAgQAQ&url=https%3A%2F%2Fdr.nsk.%2Fislandora%2Fobject%2Funid%3A5583%2Fdatastream%2FPDF%2Fdownload&usg=AOvVaw3IW3wv1a5e0n33ND71DAiC&opi=89978449 (10. 1. 2024).
- Špoljarić Kizivat, Marijana i Hasenay, Damir. (2022). Osnovne teorijsko-metodološke pretpostavke očuvanja legata u knjižnicama. *Libellarium: Journal for the Research of Writing Books and Cultural Heritage Institutions* 13(2), 29-52. https://www.researchgate.net/publication/370076991_Osnovne_teorijsko-metodoloske_pretpostavke_ocuvanja_legata_u_knjiznicama (20. 1. 2024).
- Tomečak, Branko. (2007). O sadržaju i okolnostima darovanja značajnije i starije knjižnične građe: iz povijesti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu prije 1920. U: *400. obljetnica Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu: zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa, Zagreb, 9.–11. svibnja 2007*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 66-78. <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=view&id=10785>

Organization and Preservation of Legacy Collections in the Gazi Husrev-Bey Library

Ejla Ćurovac

Gazi Husrev-Bey's Library

ejla.curovac@ghb.ba

Summary

Given the specificity of legacies as a collection, preservation and organization of legacies often represent a challenge for libraries and librarians. In the Gazi Husrev-bey's Library, legacies represent one of the key components of replenishing the funds, and the three legacies presented within this paper are the legacies of Osman Asaf Sokolović, Sinanudin Sokolović, and Nedžib Šaćirbegović. The aim of this research was to see what methods of processing, organization and preservation of legacies are applied in Gazi Husrev-bey's library, with recommendations from theory and good practices on how to standardize the processing and preserve the aforementioned legacies in the best way for generations to come.

Using comparative and analytical methods, the current state of these three legacies was identified, and the methods of their processing, placement, and storage conditions were analyzed. The analysis method was used to investigate the legacy fund as a whole, and then all the parts and elements that make it up were analyzed, while the comparative method was used to compare the processing, placement, and organization of the three aforementioned legacies, along with an analysis of their differences, similarities, advantages, and disadvantages. With the help of the inductive method, based on the analysis of individual facts about these legacies, general conclusions were reached, and the entire research was started with a descriptive method, describing the formal characteristics of these three legacies.

The results of the research show that signing and cataloging are uneven and that much work still needs to be done in this segment so that everything is standardized

within each individual legacy. This is the basic problem that this work attempts to solve, along with problems in other legacy preservation processes, such as digitization or placement within the Library's depot.

Based on the research conducted in theory and practice, a regulation on the handover, processing, protection and preservation of legacies was developed. This set a clear framework for future legacies that would arrive at Gazi Husrev-bey's library. This rulebook will be a good basis for other libraries that do not yet have clear regulations on this issue.

Keywords: Gazi Husrev-bey's library, digitization, organization of collections, legacies, manuscripts, regulations on handover, processing, protection and preservation of legacies